

RISICO OP POLARISATIE VAN ONZE SAMENLEVING IN CORONATIJD

Verdiep in elkaars feiten en drijfveren

Opiniestuk: Edwin Martherus

Als risk professional wil ik graag mijn opinie geven over het risico op polarisatie van de samenleving in deze coronatijd. Dit in de hoop dat het onderwerp iets meer aandacht krijgt en zorgt voor wat meer wederzijds begrip en respect voor elkaars standpunten, meningen en/of twijfels bij de start van het nieuwe jaar.

In mijn ongetwijfeld gekleurde beleving is er in deze coronatijd een toenemende aandacht ontstaan voor de tegenstellingen en de ‘wij-zij verhalen’ (narratieven). Uitspraken als “wij van de zorg zijn overbelast en zij zorgen door hun gedrag daarvoor”. Discussies over “waarom wij wel dicht moeten en zij niet”. Of verhalen over “waarom wij later gevaccineerd worden dan zij”. Verhalen in onze samenleving die voor meerdere uitleg vatbaar zijn en waaraan een verschillende betekenis wordt gegeven door betrokken partijen. Verhalen om ons leven in deze coronatijd te duiden, openlijk aandacht te vragen voor de eigen problemen en om de ontstane situatie te verbeteren. Verhalen die bijdragen om de onzekere situatie als mens beter te kunnen verdragen en onszelf hiertegen beter te wapenen. In alle verhalen speelt angst een belangrijke rol. Een angst die wel eens besmettelijker zou kunnen zijn dan het coronavirus zelf.

Een democratische samenleving vereist volgens mij dat alle partijen zich in elkaars standpunten verdiepen en dat we kunnen vertrouwen op transparante feiten. In plaats daarvan lijken we in deze tijd steeds meer in onze eigen bubbel te zitten, willen we de feiten niet onder ogen zien

en ontstaan parallelle en gescheiden werelden die ons worden voorgeschoteld door de media en op het internet. Deze ‘wij-zij verhalen’ leiden tot het toenemend risico van polarisatie in onze samenleving. Dit doordat groepen steeds meer tegenover elkaar komen te staan als gevolg van sterker wordende tegenstellingen en tweedeling in de samenleving.

Polarisatierisico

Als we het systemische risico op polarisatie van de samenleving willen begrijpen dan moeten we meer inzicht krijgen in hoe de ‘wij-zij verhalen’ ontstaan en zich verspreiden. In het alle daagse leven zijn hiervoor vier nauw en complex met elkaar verbonden partijen verantwoordelijk: media, burgers, politiek en internet. Elke partij (actor) heeft eigen drijfveren die sterk worden beïnvloed door de onderlinge relatie in brede context.

De media is regelmatig op zoek naar coronasensatie omdat dat goed verkoopt en mooi is voor de kijkcijfers. Politici komen geregeld met verdelende uitspraken om de aandacht op zich gericht te krijgen. Ook zijn politici, onder druk van de media, wetenschappers of experts, continue aan het ‘draaikonten’. Door de aanstaande Tweede Kamer verkiezingen wordt dit gedrag van politici alleen maar versterkt. De sociaal media kanalen hebben hun algoritmen zo ontworpen dat hun lezers zo lang mogelijk online blijven, door hen voor te schotelen wat ze willen horen en/of zien. Wanneer wij als samenleving niet bewust zijn van deze drijfveren en ze niet in bedwang weten te houden dan lopen we dus een vergroot risico op een afglijdende negatieve spiraal van polarisatie. Het effect van dit polarisatierisico kan zijn oplopende spanningen, burgerlijke ongehoorzaamheid en zelfs opstand van groepen in de samenleving. Denk bijvoorbeeld aan verhalen over het collectief opengaan van de horeca als straks de winkels weer open mogen.

Om het polarisatierisico goed te begrijpen en te reduceren is het mijns inziens van essentieel belang om de onderliggende drijfveren, risico’s en complexe dynamieken tussen media, burgers, politiek en internet systemisch te bekijken.

Media

De massamedia zoals kranten en TV hebben een grote invloed op hoe wij de wereld om ons heen en dus ook de coronacrisis percipiëren. Door het besteden van aandacht aan de meest extreme en prikkelende gebeurtenissen en ‘wij-zij verhalen’ heeft de media geen onbelangrijke rol bij het zaaien van angst, twijfel of verdeeldheid in deze coronatijd. Gedreven vanuit de economische noodzaak om reclame-inkomsten en omzet te genereren. De media moet het publiek onderhouden, verhalen vertellen die verkopen en niets verkoopt beter dan ophef. En het is deze noodzaak die een belangrijke drijfveer vormt om polariserende praktijken (on)bewust te gebruiken. Als deze media aandacht leidt tot meer kijkcijfers, bezoekers op de nieuwssites en krantenabonnees dan wordt het besteden van aandacht aan ‘wij-zij verhalen’ alleen maar beloond.

De media als risicodrijfveer (bron) voor negatieve polarisatie in de samenleving kan worden aangepakt door bijvoorbeeld: niet alles te behandelen vanuit extreme voor- en tegenstanders van de corona aanpak (er is ook een middenweg), verhalen niet uit de context te halen maar juist beter hierin te plaatsen, niet mee te gaan in de hype van polarisatie en olie op het vuur gooien, niet speculeren en verspreiden van ongecontroleerde informatie, kritisch naar zichzelf te durven kijken en social media of internet met een korreltje zout te nemen voor de eigen berichtgeving.

Internet

Door het vluchtige internet neemt de bereidheid van bezoekers aan internetsites af om zelf gedurende langere tijd het debat met elkaar aan te gaan. De mate waarin individuen op internet in aanraking komen met verschillende invalshoeken en genuanceerde standpunten neemt af. Het is vrij eenvoudig om harde meningen met weinig tot geen gevolgen op het internet te plaatsen. Het gevolg hiervan is dat mensen geneigd zijn om zich online zonder schaamte extremer te uiten dan ze offline zouden doen. Dit komt door de afstand die we van achter ons scherm ervaren naar de ander, we ons in de online wereld blijkbaar eerder

aangevallen voelen en gewoon minder aardig zijn tegen vreemden op internet.

Door het steeds verder toenemende gebruik van social media wordt online polarisatie steeds dominantier en beïnvloedt dit in grote mate ook wat er offline gebeurt in onze samenleving. We omringen ons op het internet graag met gelijkgestemden. Waarbij onze mening over bijvoorbeeld de coronacrisis wordt herhaald en bevestigd, zonder zelf kritisch na te denken.

Op internet worden we eenzijdig en selectief blootgesteld aan informatie over de coronacrisis door het gebruik van de algoritmen op sociaal media kanalen. Deze algoritmen maken dat we in een filter bubbel komen te zitten en content met een tegenstrijdig standpunt of mening niet tot ons komt. Algoritmen wekken de valse indruk dat onze standpunten altijd waar zijn en voor een meerderheid van de burgers gelden.

Ook maakt het duidelijker wie de tegenstanders zijn. Door ons te uiten op internet over de coronacrisis hebben we het idee dat we iets kunnen doen en wordt invulling gegeven aan onze behoefte aan handelingsperspectief en emotionele veilig voelen in deze coronatijd.

We zien een toename van desinformatie of nep nieuws op het internet, wat weer de politieke en publieke opinie beïnvloed en leidt tot nog meer verdeeldheid of twijfel. Een voorbeeld hiervan is nep-coronamaatregelen die op het internet rondwaalden. Nepnieuws en desinformatie zorgt vervolgens weer voor de nodige censuur en het blokkeren van mensen met een al dan niet gefundeerde mening op Facebook of LinkedIn. Het internet heeft zich tot een van de belangrijkste partijen in de neerwaartse spiraal van polarisatie ontwikkeld.

Het internet (sociaal media) als risicodrijfveer (bron) voor negatieve polarisatie in de samenleving kan worden aangepakt door bijvoorbeeld: transparante en integere algoritmes die sensatiezucht juist niet belonen, het blokkeren van het verspreiden van onjuiste of desinformatie, fact-checking van informatie, regels voor het online tegen gaan van haat als grote factor bij negatieve polarisatie.

Burgers

Het is te makkelijk om alleen de media of het internet de spreekwoordelijke ‘zwarte piet’ te geven van polariserende verhalen over de coronacrisis. Zonder lezend of bezoekend publiek heeft de (sociaal) media echt geen bestaan. Als burgers (publiek) hebben we nu eenmaal de drijfveer en vinden het leuk om sensationele verhalen te lezen en minder waarde te hechten aan de feiten die dit tegenspreken. Zolang er burgers zijn die misleidende koppen van artikelen op internet of in de media als impuls blijven ‘liken’ en ‘sharen’ (zonder deze zelf vaak te lezen) wordt door iedere burger bijgedragen aan het systemische polarisatie-risico in onze samenleving.

Een andere drijfveer die wij als burger (mens) hebben is om tot een groep te horen waarmee we ons identificeren. Denk hierbij aan bijvoorbeeld groepen als: (kwetsbare) ouderen of kinderen, (hardwerkende) zorgmedewerkers, (gesloten) horeca of (feestende) jongeren. Het tegenover elkaar komen te staan van deze groepen brengt het gevaar met zich mee dat we pessimistischer worden over elkaar en met verdere tweedeling in onze samenleving als gevolg.

Het aannemen van een groepsidentiteit kan ook leiden tot het filteren van informatie die alleen maar aansluit bij de reeds gevestigde groepsovertuiging, het negeren van informatie en het bevestigen van eigen vooroordelen als burger. Het is daarom aan ons als burgers om onze vooroordelen of meningen te toetsen en kritisch te zijn ten aanzien van de informatie die we krijgen en zelf ook verspreiden.

De burgers als risicodrijfveer (bron) voor negatieve polarisatie in de samenleving kan worden aangepakt door bijvoorbeeld: verder te kijken dan de eigen perceptie van de coronacrisis, verder te kijken dan de hype van elke dag in de media, ons meer te verdiepen in achtergrond en onderzoeksjournalistiek, het gesprek en publieke debat te voeren met elkaar, uit onze eigen bubbel te stappen, de coronacrisis meer te bekijken vanuit elkaars perspectief, kritisch te zijn over de informatie die tot je komt, zelf vragen te stellen en je uit te durven spreken.

Politiek

Politici strijden voortdurend en steeds meer om de aandacht van media en burgers. Zeker met de Tweede Kamer verkiezingen op komst proberen politici ons vertrouwen en stem te winnen. Door de aandachtseconomie en mediageilheid gaat de regering en politiek steeds meer over tot sensationele oneliners. In de hoop dat ze opgepakt worden door de journalistieke media of praatprogramma's op TV. Het gevaar bestaat dat het steeds meer gaat om een populariteitswedstrijd om bepaalde maatregelen er al dan niet door te krijgen, deze te verlengen of te versoepelen. Belangrijke zaken die ook onze grondrechten en democratie raken.

Politici hebben een voorbeeldfunctie en kunnen trends beginnen, dragen bij aan ‘wij-zij verhalen’ en praten of keuren gedrag goed of af. De regering en politici lopen het gevaar om zelf steeds meer in een negatieve spiraal van polarisatie terecht te komen en bij te dragen aan het polarisatie-risico in onze samenleving. In een gepolariseerde samenleving worden mijns inziens de loyaliteit aan aansprekende politieke leiders belangrijker dan de partijidealen of een kritische blik op de aanpak van de coronacrisis. De politiek als risicodrijfveer (bron) voor polarisatie in de samenleving kan worden aangepakt door bijvoorbeeld: voor meer verbinding en vereniging in de samenleving te zorgen, de Tweede kamer verkiezingen in maart 2021 niet centraal te stellen, mediahypes en opiniepeilingen niet leidend te laten zijn, te blijven vertrouwen en steunen op een breed scala van wetenschappers en experts tot het einde van de crisis en risicoleiderschap te durven tonen.

Edwin Martherus
info@gorisk.nl
www.GoRisk.nl